

УДК 747:677

Кальницька В.М.

Харківська державна
академія дизайну і мистецтв

ДО ПИТАННЯ УТОЧНЕННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО АПАРАТУ В ГАЛУЗІ ТЕКСТИЛЬНОГО ДИЗАЙНУ

Кальницька В.М. До питання уточнення термінологічного апарату в галузі текстильного дизайну. Розглядаються проблеми сучасної термінології в текстильному дизайні. Сучасний стан понятійного апарату в області текстильного дизайну в Україні потребує уточнення низки понять. Це уточнення ключових термінів, які є основою промисловості — текстильної, текстильного дизайну, текстильної продукції, інтер'єрного текстилю. Така необхідність обумовлена різною інтерпретацією термінів, спільних для декількох дисциплін (текстильна промисловість, декоративно-прикладне мистецтво, дизайн). Метою публікації є спроба уточнення ключових понять в галузі текстильного дизайну, особливо в галузі текстилю для інтер'єра. Для досягнення цієї мети було використано метод термінологічного аналізу. Дослідження показало синонімію термінів «текстильний дизайн» та «дизайн текстилю» в українській мові. Текстильний дизайн — це художньо-проектна діяльність направлена на розробку текстилю та виробів з нього. Також було уточнено, що текстиль для інтер'єру включає в себе текстиль та текстильні вироби, які можуть бути використанні для формування предметно-просторового середовища інтер'єру з різною метою. Вивчення термінології є важливим для формування теоретичних основ текстильного дизайну, а також в практиці проектування з можливістю формування єдиної професійної мови.

Ключові слова: текстиль, текстильний дизайн, текстильний виріб, текстиль для інтер'єру.

Кальницкая В.Н. К вопросу уточнения терминологического аппарата в сфере текстильного дизайна. Рассматриваются проблемы современной терминологии в текстильном дизайне. Текущее состояние понятийного аппарата в области текстильного дизайна в Украине требует уточнения ряда понятий. Это уточнение ключевых понятий, которые являются основой промышленности — текстильной, текстильного дизайна, текстильной продукции, интерьерного текстиля. Такая необходимость обусловлена различными интерпрета-

циями терминов, общих для нескольких дисциплин (текстильная промышленность, декоративно-прикладное искусство, дизайн). Цель публикации состоит в том, чтобы прояснить ключевые понятия в области текстильного дизайна, особенно в области текстиля для интерьеров. Для достижения этой цели был использован метод терминологического анализа. Исследование показало синонимию терминов «текстильный дизайн» и «дизайн текстиля» на украинском языке. Текстильный дизайн — художественно-проектная деятельность, направленная на разработку текстиля и изделий из него. Было также уточнено, что текстиль для интерьера включает в себя текстиль и текстильные изделия, которые могут быть применены для формирования предметно-пространственной среды для различных целей. Изучение терминологии важно для формирования теоретических основ текстильного дизайна, а также практике проектирования с возможностью формирования единого профессионального языка.

Ключевые слова: текстиль, текстильный дизайн, текстильное изделие, текстиль для интерьера.

Kalnytska V.M. To the question of clarifying terminological apparatus in textile design. The current state of the conceptual apparatus of the field of textile design in Ukraine requires clarification of a number of concepts. This is a clarification of key concepts that are the basis of industry — textile, textile design, textile product, interior textiles. This need is due to different interpretations of terms common to several disciplines (textiles, arts and crafts, design). The aim is to clarify the key concepts in the field of textile design, particularly in the area of textiles for interiors. To achieve this goal the method terminological analysis. The study found synonymy terms «textile design» and «design of textile» in the Ukrainian language. Textile design — is artistic and design activities aimed at the development of textile and products from it. It was also clarified that the Interior textiles includes textiles and textile products, which can be applied to form the subject — interior spatial environment for various purposes. The study of terminology is important for the theoretical foundations of textile design as well as design practices with the possibility of forming a common professional language.

Keywords: textile, textile design, textile product, interior textiles.

Постановка проблеми. Сучасний дизайн текстилю в Україні перебуває у стані активного наукового переосмислення, у пошуці нових форм існування текстилю та дослідженні традиційних засобів і текстильних технік. Разом з тим, відбувається і уточнення понятійного апарату галузі, оскільки усталена термінологія з декоративно-прикладного мистецтва та текстильної технології не задовольняє потреби у формуванні дизайнерської понятійної бази. У вітчизняному мистецтвознавстві, текстильній галузі та декоративно-прикладному мистецтві поряд існують різні тлумачення одних і тих самих термінів, а загальнозживані — часто не мають достатнього нау-

кового формулювання для використання в наукових дослідженнях. Для аналізу термінологічного апарату текстильного дизайну було задіяно низку робіт як вітчизняних, так і зарубіжних науковців.

Дослідження проведено відповідно плану НДР Харківської державної академії дизайну і мистецтв та за матеріалами дисертації автора.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Вибір джерельної бази для дослідження ґрунтувався на теоретичних працях з теорії та практики дизайну [2; 3], також була використана довідкова фахова [1; 6] та мовна література [4; 5] для проведення термінологічного аналізу. В сучасному дизайні можна спостерігати таке явище як синонімізація понять використання, тобто одночасне використання синонімічних мовних одиниць. В першу чергу, мова йде про саму назву галузі «дизайн текстилю» чи «текстильний дизайн». Це питання виникло в ході дискусійних протиріч між практичною діяльністю та теоретичними роботами. В застосованих для дослідження джерелах розглядаються наступні терміни «текстиль», «текстильний дизайн», «дизайн» (розгляд як галузі), однак тлумачення представлено досить загально та не конкретно, що і підштовхнуло до роботи над конкретизацією понятійного апарату в дизайні текстилю для інтер'єру.

Основною метою роботи є уточнення ключових понять в галузі текстильного дизайну, зокрема в напрямку текстилю для інтер'єру. Для реалізації поставленої мети необхідно виокремити терміни, які потребують уточнень, розглянути їх тлумачення з позицій вітчизняної та зарубіжної наукової думки, провести необхідний термінологічний аналіз та відобразити перспективи одержаних результатів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Для проведення термінологічного аналізу та визначення меж поняття «текстильний дизайн» необхідно уточнити такі поняття як «текстиль», «текстильний», «текстильні вироби», «інтер'єрний текстиль», «інтер'єрний текстиль для громадського інтер'єру».

Текстиль (лат. textile — тканина, від texo — тка-ти) — прядильно-ткацькі вироби; тканини; пряжа та сировина для них [5: 519]. Тканина — це текстильний виріб, що утворюється в результаті ткацтва, шляхом переплетення взаємоперпендикулярних поздовжніх та поперечних ниток. Основним показником структури тканини є переплетення ниток, які в процесі ткацтва ниток основи та утка перекривають один одного в певному порядку, утворюючи ткацький рисунок. Відповідно до текстилю можна віднести волокна різного походження, які придатні для виготовлення ниток та текстильних виробів; тканини утворені шляхом ткацтва; текстильні полотна утворені іншими текстильними техніками (плетення, валяння тощо); текстильні вироби різного призначення. Текстильними можна називати всі продукти, які створені з текстильної сиро-

вини, як природного походження, так і штучного. В результаті текстильним виробом слід називати будь-які вироби отримані з текстильної сировини чи готових полотен шляхом об'ємно-просторової обробки.

В проектній діяльності напрямок дизайну текстилю почав активно формуватися на початку ХХ століття разом з всією галуззю проектною культури. На теренах колишнього СРСР це проявилось в конструктивістських пошуках 1920-х рр., перших авангардних тканинах. Довгий час галузь проектування текстилю називалася «художнє моделювання тканин» та передбачала не проектування принципово нових рішень текстилю чи виробів з них, а передбачала маніпуляції з художнім оформленням текстильного полотна, не виходячи за межі орнаментально-кolorистичного наповнення. Художнє моделювання тканин є надзвичайно вузьким поняттям, що охоплює промислові прийоми проектування тканин і тільки тканин, не передбачаючи вироби з цих тканин. Відповідне використання різних технологій друку й ткацтва було в основі всіх експериментів з текстилем, а робота художника з текстилю містилася у розробці текстильних рисунків для друку та ткацтва.

З 1960-х років асортимент текстильних матеріалів суттєво збільшився, додалися нові штучні синтетичні матеріали, які значно розширили можливості роботи з текстилем, однак сутнісно в західноєвропейській практиці вже з середини ХХ століття мова йшла про дизайн, то в Радянському союзі майже до кінця 1990-х років перевага надавалася поняттю «моделювання тканин», що сприяло активізацію розвитку галузі. Інтенсивна взаємодія із зарубіжною практикою в 1990-х роках сприяла зміні ключових термінів та понять в галузі. Сплеск проектних пошуків в текстилі та активний розвиток технологій концептуально змінили поняття художнього моделювання тканин. В практичній та теоретичній діяльності почали використовувати термін «дизайн» стосовно і текстильної галузі. Тож питання уточнення понятійного апарату постало особливо гостро в умовах швидкого розвитку текстилю.

Основним питанням щодо визначення точної назви галузі є уточнення термінів «дизайн текстилю» та «текстильний дизайн». М. Ерлхофф і Т. Маршал в словнику дизайну «Design Dictionary. Perspectives on Design Terminology» розуміють під терміном «текстильний дизайн» текстильні поверхні, отримані шляхом ткацького переплетення, плетіння та валяння. Одночасно вони розглядають весь комплекс текстилю, що пропонується сучасними текстильниками — від художніх експериментів з текстилем в Баухаузі до новітніх технологій отримання антибактеріального текстилю для медицини. Акцент в статті робиться на те, що під текстильним дизайном необхідно розуміти продукти дизайну, які отриманні шляхом ткацтва, плетення і валяння.

При цьому окремо зроблено наголос на техніках оформлення та оздоблення матеріалів як в процесі виготовлення, так і на завершальному етапі [7: 394–398].

Звернення до джерел з історії дизайну, зокрема до праці А.Н. Лаврент'єва, засвідчило про активне використання терміну «текстильний дизайн». Автор чітко розділяє види дизайну за приналежністю, виділяючи «...дизайн мебелів та інтер'єра, текстильному дизайні, дизайні одягу...» [3: 137]. По аналогії Лаврент'єв називає і «текстильне виробництво», даючи характеристику за видом виробництва.

Вітчизняна дослідниця текстилю І. Яковець в своїй дисертації «Засоби художньої виразності в дизайні текстилю (Черкаський регіон)» оперує наступною термінологією. Дизайн текстилю визначається як «...специфічна форма промислового дизайну, кінцевим продуктом якого є вироби текстилю». Також автор виводить на рівень результатів дослідження такі поняття як ансамбль у дизайні та дизайнер текстилю [6: 9].

Аналізуючи лексичне значення словосполучення «текстильний дизайн» з позицій граматики української мови, його слід розділити на частини мови, де «текстильний» – прикметник, а «дизайн» – іменник. До іменників належать слова, що мають значення предметності [4: 108], відповідно під дизайном ми розуміємо «...проектну діяльність по розробці промислових виробів з високими споживчими властивостями та естетичними якостями, по формуванню гармонійного предметного середовища житлової, виробничої та соціально-культурної сфер» [1: 26]. Дизайн виступає смисловим значенням вказаного словосполучення. Звертаючись до лексичного значення прикметника (вираження ознаки предмета безпосередньо або через відношення до інших предметів, де ознака предмета може визначатись «... за матеріалом, за приналежністю ... за зовнішніми прикметами та внутрішніми властивостями, за просторовими та часовими відношеннями») ([4:123]), можна стверджувати, що «текстильний» є відносним прикметником і виражає відношення до галузі промисловості — виробництва текстилю та виробів з нього з високими споживчими властивостями та естетичними якостями.

Аналізуючи термін «дизайн текстилю» з граматичних позицій, то мова йде про іменникове сполучення де іменник «дизайн» у ролі головного слова, а «текстилю» – іменник в непрямому відмінку, що вказує на означальні відносини з головним словом. При такому словосполученні обумовлюється приналежність дизайну (як галузі) напрямку діяльності (текстилю), що, в свою чергу, є означальним для конкретизації поняття. Відповідно значення словосполучень «дизайн текстилю» та «текстильний дизайн» є синонімами і можуть використовуватися як взаємозамінні мовні одиниці.

Г. Мінервін, розглядаючи види дизайну, не виділяє конкретно текстильний дизайн, однак незалежно від виду дизайну виділяє загальну основу –

«синтез прагматичних та художніх ідей та рішень, направлених на покращення умов існування людини в цілісній естетично довершеній формі», розділяючи дизайн на графічний, промисловий та дизайн середовища [1:24].

Виходячи з означень видів дизайну Г. Мінервіним, можна сказати, що текстильний дизайн (англ. – textile design) – це художньо-проектна діяльність, спрямована на розробку текстилю та виробів з нього.

Різні підходи до вивчення текстилю і текстильних волокон демонструють багатогранність функцій текстилю, його художню виразність, естетичну цінність, формотворчі здібності та властивості. Незважаючи на те, що текстиль є одним із самих затребуваних матеріалів, термінологічна база галузі не має затвердженої термінологічної бази, окрім текстильних виробів, що підпадають під дію стандартів текстильної промисловості.

Формування предметно-просторового середовища будь-якого інтер'єру є складним процесом, в якому задіяні спеціалісти різних профілів не лише архітектурно-дизайнерського спрямування, але й інженерні спеціалісти. Середовище життєдіяльності людини завжди виражає «...людські відносини, фіксує соціальні здвиги та культурні процеси, воно вбирає в себе простір як художній матеріал, в результаті виникають нові зв'язки між людиною і предметно-просторовим доквіллям, яке знаходиться в процесі постійних змін...» [2: 4]. Громадський інтер'єр є виразником найбільш значимих тенденцій в суспільстві, адже розрахований на сприйняття великою кількістю різних соціальних груп. Для задоволення потреб розрізних споживчих груп інтер'єр громадського призначення має базуватися на гармонійному поєднанні призначення, композиційної єдності та довершеності конструктивно-технологічних рішень. Для того, щоб були забезпечені комунікації між всіма фахівцями, необхідно уточнити понятійний апарат конкретно для категорій текстилю для інтер'єру.

Визначення поняття «інтер'єрний текстиль» або «текстиль для інтер'єру» включає в себе текстильні матеріали та вироби з них, які можна застосувати для формування предметно-просторового середовища інтер'єру. Розділення на текстиль для житлового та громадського інтер'єру обумовлене різними задачами, умовами функціонування, вимогами технологічного та художньо-композиційного характеру. Поряд з базовими означеннями складових текстильного дизайну важливим є також приділення уваги назвам різних текстильних виробів та їх конструктивних елементів. Термінологічний аналіз в цьому контексті може проводитися лише в межах предмету дослідження – в дизайні текстилю для громадських інтер'єрів. Це обумовлено специфікою текстилю для громадських інтер'єрів та меншим асортиментом текстильних виробів, які там використовуються.

Достатньо повну класифікацію інтер'єрного текстилю навела в своїй роботі Е.В. Змановських [2: 136]. За результатами її дослідження до інтер'єрного текстилю можна застосувати систему критеріїв, які в свою чергу розподіляються на підсистеми та групи, де зокрема, функціональний критерій включає в себе групи текстильних виробів, що мають різні функції в інтер'єрі: засоби зонування, трансформації та обмеження простору (занавіси, екрани, перегородки, стени, оформлення отворів); покриття і оформлення обмежуючих поверхонь; меблеві тканини; штандарти; та технологічний критерій передбачає умови виготовлення текстилю та текстильних виробів: машинна технологія, яка залежить від складу волокна (натуральні чи штучні) та характеру переплетення ниток (жакардові, полотняні, атласні, ремізні тощо); ручна технологія залежить від складу матеріалів (готові текстильні матеріали, прядильні, синтез різних матеріалів) та технології виготовлення (на основі готових тканин та на основі ручних технік ткацтва, плетіння тощо) та типу пластичної структури (площинний, фактурний, рельєфний та об'ємний текстиль).

Текстильний дизайн або дизайн текстилю значно розширив межі застосування і форми існування текстилю. Зараз це поняття включає в себе проектування тканин різного призначення (художнє оформлення тканин, ткацьких переплетень, використання друку в різних техніках тощо), текстильних виробів (текстильні аксесуари, меблі, чохли, білизна, віконний текстиль, килимові вироби, текстильна арт-пластика тощо) та прийоми використання текстилю у формуванні предметно-просторового середовища інтер'єрів різного призначення. В сучасній практиці дизайну актуальними стали ручні техніки, які були винайдені в минулі століття, але за період інтенсивного розвитку промисловості в ХХ столітті, були забуті – це різні техніки ручної вишивки, печворк, валяння із вовни, художній розпис тканин, фактурні пошуки. Технологія виконання сучасного текстилю може базуватися на основі готового текстилю, на основі ниток або волокон, на основі змішаних текстильних технік. Принцип використання готового текстилю покладено в основу таких технік як батик, аплікація, печворк, квілтінг, фактурне заповнення текстилю. На основі ниток або волокон базуються техніки гобелену, ручного ткацтва, фелтіngu, плетіння різними інструментами (голками, гачком, спицями, пальцями тощо). До змішаних текстильних технік належать комбіновані техніки, де одночасно використовуються готові тканини та створенні елементи ручним способом. Що стосується конструктивних рішень, то найбільше використовується готовий текстиль (тканини, готові текстильні полотна виконані в різних техніках).

Цікавим сучасним напрямком є текстильна арт-пластика або текстильна скульптура. Як правило це самостійний текстильний арт-об'єкт, який створюється як витвір мистецтва і не прив'язується

до конкретного середовища. Концептуальний зміст таких об'єктів, як правило, глибокий і направлений на привертання уваги до якихось проблемних тем чи є вираженням авторської концепції автора, його світогляду та філософії. Подібні об'єкти в сучасній практиці часто використовуються в інсталяціях громадських інтер'єрів – холах, церемоніальних залах, виставкових центрах тощо.

Асортимент текстильних виробів для громадського інтер'єру є широким, а відповідно і різноманітним за своїми конструктивно-технологічними рішеннями. Вироби для вікон, для стелі і підлоги, декоративні елементи інтер'єру – мають абсолютно різні назви, які часто носять регіональний, історичний чи технологічний характер (наприклад, австрійські чи римські штори тощо) і, відповідно, для оперування цими поняттями в теорії також необхідне додаткове дослідження, що планується автором у майбутньому.

Висновки. В результаті дослідження понятійного апарату галузі текстильного дизайну, було визначено, по під текстильним дизайном слід розуміти художньо-проектну діяльність, спрямовану на розробку текстилю та виробів з нього. Також було уточнено низку взаємопов'язаних та похідних термінів, які є необхідними для побудови подальшого теоретичного дослідження текстилю для громадського інтер'єру, що є перспективним напрямком в українському мистецтвознавстві.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку стосуються уточнення термінологічного апарату художньо-образної та конструктивно-технологічної складової текстильного дизайну для інтер'єрів, що становить як теоретичну, так і практичну цінність для галузі.

Література:

1. Дизайн. Иллюстрированный словарь-справочник / Г.Б. Минервин, В.Т. Шимко, А.В. Ефимов [и др.]; под общ. ред. Г.Б. Минервина и В.Т. Шимко; Моск. архит. ин-т, госуд. академия, каф. «Дизайн архитектурной среды» – М.: «Архитектура-С», 2004. – 289 с.: ил.
2. Змановских Э.В. Художественные приемы и технологические средства в дизайне интерьера общественных зданий: дисс. ... канд. техн. наук: 17.00.06 / Змановских Э.В.; [Место защиты: С.-Петербург. гос. ун-т технологии и дизайна]. — Иркутск, 2009. – 253 с.: ил.
3. Лаврентьев А. Н. История дизайна: учеб. пособие / А.Н. Лаврентьев. — М.: Гардарики, 2007. — 303 с.: ил.
4. Мацько Л.І. Українська мова. Сучасний довідник. / Л.І. Мацько та ін. – Харків: Книжковий клуб «КСД», 2012. – 654 с.
5. Тлумачний словник української мови. Близько 20000 слів та словосполучень [Текст] / [укл. Н.Д. Кусайкіна, Ю.С. Цибульник]; за заг. редакцією д-ра філол. наук, проф. В.В. Дубічинського. — Харків: Книжковий клуб «КСД», 2010. — 608 с.
6. Яковець І.О. Засоби художньої виразності в дизайні текстилю (Черкаський регіон): автореф. дис... канд. мистецтвознав.: 17.00.07 / Яковець І.О.; Харк. держ. акад. дизайну і мистец. — Х., 2007. — 20 с. — укр.
7. Michael Erlhoff. Design Dictionary. Perspectives on Design Terminology / Michael Erlhoff, Tim Marshall. — Basel — Boston — Berlin: Birkhäuser, 2008. – 466 p.